

Vida BAKUTYTĖ

Italų dainininkai Vilniuje (XIX a.)

Italian Singers in Vilnius in the 19th Century

Anotacija

Straipsnio objektas – italų dainininkų bei operos trupių gastrolių Vilniuje XIX a. Tikslas – sudaryti nuoseklų panoraminį jų viešnagių vaizdą, patikslinti ar naujai nustatyti koncertavusių bei operose dainavusių italų pavardes, konstatuoti jų profesinį pasirengimą, populiarumą, įvertinti repertuarą. Čia norėta pateikti ir Vilniaus visuomenės refleksijas. Šiuo požiūriu tarsi reikšmingesnė atrodo koncertinė sritis: soliniuose koncertuose mieste dainavo ne viena Europos ir pasaulio išmokyta. Sunkiau objektyviai pažvelgti į operos trupių pasirodymus, nes juos anonisuojant spaudoje ar fiksuojant kituose šaltiniuose dainininkų pavardės bei kūrinių pavadinimai neretai rašyti klaidingai. Tai apsunkina informacijos paiešką, atlikėjų, skambėjusių kūrinių bei jų autorių identifikavimą. Tačiau pakanka šaltinių, rodančių reikšmingą šių gastroliavusių kolektyvų repertuarą. Svarbus ir gana reikšmingas XIX a. II pusės teatro kritikos žodis. Tikimasi, jog straipsnyje pateikiami faktai ir išvalgos praplės Vilniaus XIX a. kultūrinio gyvenimo tyrinėjimus, vilnietiškuoju gyvenimo ir veiklos puslapiu papildys populiarių ar mažiau žinomų italų dainininkų biografijas. Italų operų repertuarą dainavo ir šiai vokalo mokykla atstovavo ne vien italų dainininkai, tačiau dėl straipsniui įprastos apimties apsiribota vien jų pasirodymais.

Raktažodžiai: XIX a., Lietuva, Vilnius, muzikinis teatras, italų dainininkai.

Abstract

The article is concerned with Italian singers and opera companies touring in Vilnius in the 19th century. The publication aims at giving an overall panoramic view of the tours; it is designed to revise old names or identify new names of the touring Italian artists who performed in opera and gave concerts, to identify their qualifications and popularity and to evaluate their repertoire. The article also intends to include opinions of the general public in Vilnius. The newspapers and other sources gave the misspelled names of the artists and the operas performed which aggravated the search for information and identification of the authors, the operas performed as well as the performers themselves. The facts and insights presented in the article are expected to contribute to the investigations of Vilnius cultural life of the 19th century as well as to the biographies of both popular and less famous Italian singers touring in Vilnius. The presentation of the Italian opera repertoire and vocal school does not belong solely to Italian singers but due to the limited scope of the article only the information about the performance of the above mentioned artists is included.

Keywords: the nineteenth century, Lithuania, Vilnius, musical theatre, Italian singers.

XIX a. Europoje tebeviešpataujanti italų opera vyravo ir Lietuvos muzikinio gyvenimo erdvėje: didesnę Vilniaus miesto teatro repertuaro dalį sudarė itališkos operos, o jų ištraukos, atliekamos vietos ir užsienio muzikų, skambėjo koncertų salėse. Kiek Vilniuje girdėta originalios italų bei kitos operinės muzikos, atliekamos italų dainininkų? Kokio profesinio lygio buvo atvykstantieji vokalistai? Ar jų meistriškumas padėjo vilniečiams įminti daugelio kraštų menininkus dominusią italų *bel canto* paslaptį? Ar šio dainavimo stiliaus pokyčius, nulemtus italų operos virsmo muzikine drama, atspindėjo gastroliuojančiųjų repertuaras? Turimi šaltiniai leidžia atsakyti į šiuos klausimus, nors ir ne į visus vienodai išsamiai. Yra pagrindo kalbėti apie svarią italų dainininkų vietą Vilniaus muzikiniame gyvenime.

Daugeliui vilniečių dainininkų XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais italų (kaip ir kitų šios mokyklos atstovų) pasirodymai buvo vienintelė galimybė pažinti jų dainavimą, nes patiems vykti į užsienį stigo lėšų. Koncertų salės bei teatrai vis plačiau vėrėsi vidurinio socialinio sluoksnio publikai, todėl ir jai gastroliuojan-

čiųjų spektakliai bei koncertai turėjo svarbią edukacinę naudą. Vilnius, Rytų ir Vakarų tarpukelio miestas, sulaukė gana gausaus užsienio artistų, tarp jų ir italų, srauto. Svarbus buvo kaimyninio Sankt Peterburgo – stambaus italų sambūrio židinio – vaidmuo: Rusijoje nuo XVIII a. vidurio dirbo ir gyveno italų dainininkai, kompozitoriai, dirigentai, baletu artistai, kurių ne vienas atvykdavo ir į Vilnių.

Iki XIX a. vidurio italų dainininkai pasirodydavo Vilniuje su koncertinėmis programomis. Tik vėliau, formuojantis antreprizinei teatro veiklos formai, sulaukta ir jų trupių. Operos trupes surinkę antrepriziniai atvykdavo tradiciškai pavasarį, prieš šv. Velykas, kai miesto teatras užleisdavo sceną svečiams ir pats su trupės dalimi vykdavo gastrolių.

Pačiame XIX a. priedangyje, 1798 m., Vilniuje koncertavusio Comoglio pavardė dabar mažai žinoma, tačiau dviejų jo koncertų programos teikia informacijos apie šių amžių sandūroje buvusį populiarių italų dainininkų repertuarą. Comoglio atliko arijas ir duetus (greičiausiai drauge su kitu italu Giuseppe Papassaro) iš Domenico Cimarosos operų „Il matrimonio segreto“

ir „Giannina e Bernardone“, Domenico Fischetti (Fischietti) operos „La molinara“, Pietro Alessandro Guglielmi operos „I fratelli Papamosca“ („La villanella ingentilita“), Marcello Bernardini (Marcello di Capua) ariją, taip pat savo dainas, pritariant mandolinai ir mandolai. Šiems koncertams buvo sukonstruota specialiai pakyla orkestrui bei pasirūpinta atliekamų kūrinių tekstų vertimais į lenkų kalbą. Koncerte dalyvavęs Vilniaus miesto teatro orkestras atliko, kaip teigta skelbime, žymiausių kompozitorių simfoninius kūrinius.¹

XIX a. pradžioje vilniečiams buvo gerai pažįstamas Neapolio konservatorijos auklėtinio Luigi Tarquini vardas. Jau 1809 m. jis koncertavo, o 1810 m. sukūrė Romeo vaidmenį Josepho ir Christine Frankų inicijuotame Niccolò Antonio Zingarelli operos „Giulietta e Romeo“ spektaklyje miesto teatre. Kunigaikštis Gabrielius Oginskis L. Tarquini dainavimą vilnietiškoje šios operos premjeroje prilygino garsiojo Girolamo Crescentini atliekamai Romeo partijai Paryžiaus Tuileries teatre.² 1816 m. balandžio ir gruodžio mėnesiais L. Tarquini dainavo koncertuose Miullerių salėje ir miesto teatre. Programose vyravo Pietro Alessandro Guglielmi ir koncerte gruodyje dalyvavusio italų kompozitoriaus Giuseppe Paliani (1781–1819) kūriniai.

Yra žinoma, kad 1810 m. balandžio 29 d. Vilniaus miesto teatre italų kalba buvo atlikta dviejų veikslių Giovanni Liverati opera su choralis „Enea in Kartagine“; dainavo Puiton ir Tedi (?).³

1811 m. rugsėjo 27 d. Vilniaus teatre dainavo ištis puiki savo epochos menininkė, lygiavertė garsios Angelicos Catalani amžininkė ir partnerė operos scenoje Signora Ferlendis (g. apie 1778 m. – ?), kurios vienu iš mokytojų buvo Girolamo Crescentini. Talentinga vokalistė buvo žinoma Lisabonoje, Madride. 1806 m. Londone D. Cimarosos operoje „Gli Orazi e i Curiazi“ ji atliko Orazi vaidmenį (Curiazi dainavo A. Catalani). Apie S. Ferlendis rašiusių istorikų nuomone, gražus jos balsas nepelnytai liko tinkamai neįvertintas, nes dainininkė atsidūrė tuo pačiu metu klestinčią karjerą dariusios „didžiosios Catalani“ šešėlyje.⁴ Vilniuje S. Ferlendis drauge su Vilniaus miesto teatro dainininku ir aktoriumi Maciejumi Każyńskiū atliko scenas iš operų – Valentino Fioravanti „La Capricciosa pentita“ (šioje operoje S. Ferlendis dainavo dar 1805 m. Paryžiaus Théâtre Louvois) ir Marco Antonio Portogallo (Marcos António Portugal) „Le donne cambiate“. Koncerte dalyvavo ir S. Ferlendis vyras obojinkas Alessandro Ferlendis.⁵

Įsimintiniausiais XIX a. I pusės kultūriniais įvykiais Vilniuje dera laikyti dviejų garsių amžininkių Angelicos Catalani (1780–1848) ir Mariannos Sessi-Natorp (1776–1847) pasirodymus beveik vienu metu. 1819 m. lapkričio mėnesį Vilniaus spauda išplatino

skelbimą, jog „atvyko seniai laukta garsi ir didi dainininkė A. Catalani“. ⁶ Tačiau apie jos koncertą tais metais žinių nėra. 1820 m. balandžio 12 d. vilniečiai iš tikrųjų sutiko ekscentriškąją menininkę ir laukė skelbto „vienintelio dainininkės, kurios balsas stebina klausytojus ir stulbina žinovus, pasirodymo 17 dieną“, ⁷ kuris vėlgi neįvyko. Dėl ligos žvaigždės pasirodymas buvo perkeltas į 19-ąją ir buvo ne vienintelis: antrasis koncertas įvyko balandžio 23 d. Šios garsenybės apsilankymas sukėlė didžiulį šurmulį muzikos mėgėjų, profesionalų, šiaip miestiečių, akademinio jaunimo gretose. Vilniuje ją globojo tuo metu kultūriniam miesto gyvenime įtakinga pora – gydytojas Josephas Frankas ir dainininkė Christine Gerardi-Frank. Laikraščiai spausdino A. Catalani biografijos faktus, kurie ir taip daugeliui buvo žinomi. Luigi Marcesi ir G. Crescentini mokinė buvo viena pirmųjų moterų, pradėjusių konkuruoti su vyrais kastratais, soprano partijų atlikėjais. Iki apsilankymo Vilniuje A. Catalani dainavo Italijoje (būdama septyniolikos debutavo Venecijos teatre „La Fenice“), Ispanijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, kur buvo pagerbiama net aukščiausių valdovų. 1814–1817 m. ji vadovavo Italų operai Paryžiuje. 1819–1820 m. dainavo Varšuvoje, Lvove, Krokovoje. Po pasirodymų Vilniuje ji per Rygą vyko į Sankt Peterburgą ir lankėsi Rusijoje ne kartą: 1823 m. įvyko garsus jos koncertas Sankt Peterburge, 1825 m. dainininkė dalyvavo Maskvos Didžiojo teatro atidarymo iškilnėse. Operos sceną A. Catalani paliko 1828 m., būdama 48-erių, ir beveik iki gyvenimo pabaigos Florencijoje nemokamai mokė dainavimo.

Keturiasdešimtmetė A. Catalani ištis apstulbino Vilniaus melomanus, patvirtindama Europoje plačiai garsėjusius jos koloratūrinio soprano virtuoziško vertinimus, kai balso lankstumas tapatintas su instrumentu, pavyzdžiui, griežiant smuiku Nicolò Paganini, galimybėmis. Dainininkės koncertų Vilniuje programos sudarė charakteringi to meto vokalistų virtuozų mėgti ir meistriškumo rodikliai laikyti kūriniai. Pirmame pasirodyme tai buvo Pietro Carlo (ar Pietro Alessandro) Guglielmi didžioji arija „Dunque si vado“, Pierre'o Rode Variacijos (pritaikytos balsui „Variacijos G-dur“ iš pjesių smuikui „Air varié“ Nr. 6), M. A. Portogallo „Mio bene“, arija iš A. Catalani akompanatoriaus Vincenzo Puccitta (Vilniuje jai akompanavo Lemoch) operos „La principessa in campagna“. Kiekvieną ariją publika prašė kartoti, „susizavėjusi jos talentu, kaip ir visa Europa“. ⁸ Antrame koncerte skambėjo V. Puccitta didžioji arija „Della Tromba“, jau girdėtos P. Rode Variacijos, N. A. Zingarelli arija „Ombra adorata“, Giuseppe's Millico arija „Sul margine d'un Rio“ su A. Catalani variacijomis ir Anglijos nacionalinis himnas (vaidinta arija) „God save the King“.

Atlikti kūriniai leido dainininkei pademonstruoti savo nepaprastą balso lankstumą ir puošmenų įmantrumą: geriausia galimybė tai padaryti buvo trijų dalių didžiosios arijos, kurių trečios dalies melodika tarsi atkartodavo pirmą dalį, bet jau su dainininkų fantazijos išmargintomis puošmenomis. Šio tipo variacijose A. Catalani balsas, be vargo išvinguriuodavęs chromatinės gamas ir trilius, lygintas su smuikininko stryku ar pianisto rankomis. Ši itin didelė aukštumas pasiekusi vokalo virtuozizmo mokykla, ypač būdinga XVIII a., XIX a. 3-įjį dešimtmetį jau sulaukdavo ir kitokių vertinimų: pasigesta meninio dvasingumo, jausmo, kitaip tariant, to, kas praturtintų muzikos atlikimo techninę dalį. Operinio dainavimo vertinimo kriterijų kaita lėmė ir Vilniuje, jau A. Catalani išvykus, „Vilniaus savaitraštyje“ („Tygodnik Wileński“) kilusią polemiką. Dalis Vilniaus publikos, nors ir pripažinusi didžiulį dainininkės talentą, pasigedo jausmo, minties, artistiško, viso to, ko pati dainininkė nė nesiekė, nes jos balsas ir požiūris į operinę muziką buvo lavintas vokalinio virtuozizmo, o ne operos, kaip muzikinės dramos, suvokimo linkme, – šito tarsi nepaisė besiginčijantieji. Todėl ilgakai užsitęsę pasisakymai spaudoje labiau priminė pratrūkusį poreikį pakalbėti apskritai apie vokalo meną, muzikos estetiką nei apie pačią A. Catalani.

Pabrėždamas vokalistės išties „antžmogišką“ balsą, stipriausią iš iki tol girdėtų, keliantį nuostabą, žavintį puikiais *triliais*, *lygomis*, *staccato*, *arpeggio*, recenzentas J... pažymėjo dinaminių spalvų stygių, pavyzdžiui, palapsnio perėjimo nuo *p* prie *f*, – dėl to jos dainavimas nesuteikias malonumo, tik stebinąs. Rašantysis taip pat pastebėjo, kad A. Catalani balsas žavi kaip natūrali gamtos dovana, bet ne kaip metodiškai išlavintas vokalas.⁹ Atsakydamas į tokią nuomonę S. W. pradėjo ginčą apie sąvokas „malonumas“, „metodas“ ir išreiškė išgastį dėl to, kad išdrįsta kritikuoti pasaulinio garso asmenybę, todėl „jei kas nors kituose kraštuose perskaitys J... straipsnį, gali pamanyti, jog toks yra visų lietuvių vertinimas“.¹⁰ Abejodamas J... kompetencija S. W. formulavo muzikos kritiko problemą, teigdamas, kad „visuomenės jausmus išreikšti gali bet kuris, tačiau ne kiekvienas gali pareikšti savo nuomonę visuomenei“. Atsakymas į tai buvo išties patriotiškas: „lietuviška kritika nė kiek ne menkiau profesionali nei visos Europos“, be to, nedera smerkti tų, kieno nuomonė kiek kitokia nei visuotinai reiškiamą.¹¹

Beje, į diskusiją apie A. Catalani įsitraukė ir šmaikštieji „šubravcai“, nebijoję šiaušti prieš „visuotinai reiškiama nuomonę“, todėl pliekė tuos, kurie negailėjo ditirambų italų žvaigždėi. Apie šių rašinių turinį galima spręsti vien iš jų pavadinimų: „Catalani Ryspoje, laiškas atsiųstas iš heautontimorumenos draugijos“,

„Straipsnis, atsiųstas iš Eldorado“, „Sąmyšis Ryspoje“, „Taikos manifestas, atsiųstas iš Ryspos“ ir pan.¹² Tuo tarpu 1820 m. balandžio 24 ar 25 dieną „dainavimo karaliene ir karalių dainininke“ tituluota A. Catalani išvyko iš Vilniaus į Rygą, maždaug šeštadalį pajamų (apie 600 sidabrinųjų rublių), gautų už du koncertus, paaukojusi invalidams, vargšams ir už nedidelius prasi Kaltimus įkalintiesiems. Netrukus, gegužės pradžioje, į Vilnių atvyko ketveriais metais už ją vyresnė M. Sessinatorp, italų sopranas.

Augusti muzikaloje šeimoje (keturios Mariannos seserys – Imperatrice, Anna Maria, Victoria ir Carolina – taip pat buvo dainininkės), kaip ir A. Catalani, anksti, vos šešiolikos metų, pradėjusi operinę karjerą tame pačiame Venecijos teatre „La Fenice“, M. Sessi ją tęsė Vienoje, vėliau su pertrauka (1795–1804) iki 60 metų dainavo Italijoje, Vokietijoje, Danijoje, Švedijoje, Anglijoje, garsėdama savo aukšta koloratūrine technika. Ypač didelį pasisėkimą ji turėjo Simone'o Mayr, N. A. Zingarelli, Wolfgango Amadeus Mozarto operose.¹³ Prieš atvažiuodama į Lietuvą M. Sessi koncertavo Mintaujoje (Jelgava). Gegužės 29 d. ji dainavo Vilniaus miesto teatre Giambattista Cimadoro (ar Giovanni Liverati?) operoje „Pimmalione“. Tai buvo paskutinis, bet ne vienintelis, jei tikėsime užuomina spaudoje, šios taip pat garsios dainininkės pasirodymas Lietuvoje.¹⁴

Bene pirmoji italų operos trupė, apsilankiusi Vilniuje, buvo 1858 m. gegužę koncertavę ir operose dainavę trys italų dainininkai – tenoras Gambozzi, sopranas Vaschetti ir operos pasaulyje žinomas baritonas Francesco Giordani (tikrasis vardas Franzas Jordanas, 1825–1884). Iš Estijos kilęs pastarasis menininkas dainavo įvairiose italų operos trupėse. Po mokslų Revelio (Talinas) gimnazijoje bei Dorpatu (Tartu) universitete jis tęsė studijas Sankt Peterburge. Dainavimo mokėsi šiame mieste ir Milane (pas George Ronconi). Debiutavęs Veronoje (1848), vėliau gastroliavo Alžyre, Barselonoje, Marselyje, Genujoje, Milane („La Scala“). Be dainavimo su italais Vilniuje, jis viešėjo Rygoje, dažnai Rusijoje (1851–1859). Vėliau F. Giordani įkūrė muzikos parduotuvę Kazanėje, buvo šio miesto Imperatoriškosios rusų muzikos draugijos vicedirektorius.¹⁵

Iki atvykdama į Lietuvą ši trupė pabuvojo garsiuose Italijos ir Vokietijos teatruose: Turine, Neapolyje, Florencijoje, Veronoje, Miunchene, Milano „La Scala“ bei Berlyno Operoje. Vilniaus teatro scenoje italai dainavo italų operos spektakliuose – Gaetano Donizetti „Lucia di Lammermoor“, Giuseppe's Verdi „Ernani“, Vincenzo Bellini „La sonnambula“. Be jų, Vaschetti koncertavo su teatro orkestru ir atliko P. Rode Variaciją. Minėtose operose drauge su italais italų kalba dainavo Vilniaus teatro dainininkė Magdalena Domher-

Leśniewska, kuri viena iš nedaugelio to laikotarpio vilniečių artistų su operiniu dainavimu susipažino užsienyje: šioje srityje jai padėjo sesuo Ludowika (Luigia) Leśniewska, jau gerai žinoma dainininkė, Francesco Lamperti mokinė. Atsiliepimai apie šių italų gastroles Vilniaus spaudoje buvo tokie pat geri kaip ir Vakarų Europos dienraščiuose pažymint, kad „italų balsai gražūs ir jų metodas puikus“, be to, „italų mokykla visuomet pranašesnė už kitas“.¹⁶

Viena ryškesnių italų vokalisčių buvo 1866 m. spalio 25 d. Vilniuje viešėjusi Albina Contarini (sopranas) (apie 1840–?), kurią Vilniaus teatro afiša pristatė kaip Milano italų operos teatro primadoną bei daugelio muzikos akademijų garbės narę. Spektaklio antraktuose ji dainavo arijas iš G. Donizetti operos „Lucia di Lammermoor“, Friedricho von Flotowo „Martha“ ir italų kompozitoriaus bei smuikininko, tuometinio Londono teatro „Her Majesty’s Theatre“ dirigento Luigi Arditi valsą „Il bacio“.¹⁷ Netrukus A. Contarini atliko Maria vaidmenį Filippo Marchetti operoje „Ruy Blas“ Neapolyje (1871), o 1877 m. dainavo Milano „La Scala“.¹⁸

1872–1875 m. Vilniaus miesto teatras tarėsi dėl kelių sutarčių su italų tenoru Ludovico Caroselli, kuris tuo metu kaip italų operos trupės antreprenieris dirbo Vitebske, Žytomire ir kituose aplinkiniuose teatruose. Sutarčių punktuose, kuriuos L. Caroselli aptarinėjo su Vilniaus teatro kontoros valdytoju, dainininku bei režisieriumi Piotru Zelingeriu, buvo nurodoma, kad vienas italų spektaklis privalo būti labdaringas (invalidams), be to, salė turi būti užleidžiama mėgėjams, norintiems vaidinti labdarai. Teatras leido naudotis dekoracijomis be teisės jas perdirbinėti. Už kiekvieną spektaklį L. Caroselli mokėjo Vilniaus teatrui 35 sidabrinis rublius. Italams neatsivežus savo choro, orkestro ir kapelmeisterio, spektakliuose galėjo dalyvauti vilniečiai, su kuriais privalėjo būti sudarytos sutartys.¹⁹

Pirmosios šios trupės gastrolės Vilniuje vyko 1872 m. balandžio 24 – birželio 5 d. Spektakliuose grojo Vilniaus teatro orkestras (22 muzikantai), dirigavo Franzas Martinoli. Vienas muzikantas už spektaklį gaudavo 40 rub. (maždaug tokia buvo teatro orkestro muzikanto mėnesinė alga!). Kelioms italų operoms (G. Verdi „La Traviata“, G. Donizetti „Lucia di Lammermoor“) dirigavo Kėdainiuose gimęs, vėliau Kaune muzikos mokytoju bei orkestro vadovu, po to Vilniaus teatro kapelmeisteriu dirbęs smuikininkas Wolfas (Vasilijus) Ebannas. Trupės režisierius buvo boso ir baritono partijas dainavęs Alessandro Magasari (Magazari). Šiems spektakliams choras buvo surinktas iš Sankt Peterburgo ir Rygos dainininkų. Trupę sudarė devyni dainininkai: primadona sopranas Pia Caroselli (L. Caroselli žmona), primadona mecosopranas Paulina Gagiotti

(Gaggiotti, Gajotti), pirmas tenoras L. Caroselli, pirmas baritonas Josephas Crotti, pirmas bosas Angello Savoldelli, kiti dainininkai – sopranas Maria Germann, komiškas bosas Vincenzo Cavisago, tenoras Candavere, bosas Santi. Italai parodė 12 operų (15 spektaklių): G. Verdi „La Traviata“, „Ernani“, „Rigoletto“, „Il Trovatore“ (du kartus), „I due Foscari“, „Un Ballo in maschera“, G. Donizetti „Lucia di Lammermoor“, „Maria di Rohan“, „Lucrezia Borgia“, Gioacchino Rossini „Il Barbiere di Siviglia“ (tris kartus), V. Bellini „La sonnambula“, Charles’io Gounod „Faust“. Spektalių metu buvo parduodami į rusų kalbą išversti libretai (kainavo 20 kap.). L. Caroselli atliko visas pagrindines tenoro partijas – Alfredą („La Traviata“), Ernani („Ernani“), Hercogą („Rigoletto“), Manrico („Il Trovatore“), Francesco Foscari („I due Foscari“), grafą Almaviva („Il Barbiere di Siviglia“), grafą von Chalais („Maria di Rohan“), Alviną („La sonnambula“), Faustą („Faustas“). Pagrindines soprano partijas dainavo Pia Caroselli.²⁰

1873 m. balandžio 12 – gegužės 16 d. italų trupė, vadovaujama to paties L. Caroselli, į Vilnių atvežė 16 operų (18 spektaklių). Šįkart parodytos visos 1872 m. matytos operos (išskyrus G. Donizetti „Maria di Rohan“) ir dar šešios naujos: Luigi Ricci ir Federico Ricci „Crispino e la comare“, G. Donizetti „La Favorite“ ir „Poliuto“, F. Flotowo „Martha“, V. Bellini „Norma“, G. Verdi „Don Carlos“ (du kartus). Trupę sudarė 12 dainininkų: primadonos sopranai P. Caroselli ir Sidonia Springer, primadona mecosopranas Paulina Gagiotti, pirmieji tenorai L. Caroselli ir Cristophoro Fabris (Fabri), pirmieji baritonai Josephas Crotti ir Josephas Dominicci (Dominici), pirmieji bosai Carlo Ronsoni (Ronconi?) ir Davidas Benfererri, taip pat antrieji – tenoras Andrea Tonelli, sopranas Virginia Lettar, bosas Alessandro Magasari. Vėlesniuose spektakliuose dainavo dar ir Gusetti, Berardi ir Gramasini. Vilniaus teatro orkestrui dirigavo F. Martinoli. Kai kuriuose italų spektakliuose soprano ir mecosoprano vaidmenis atliko Podgórskas: Clotildą („Norma“), Teresą („La sonnambula“), Florą („La Traviata“), grafienę Arenberg („Don Carlos“).²¹

1873 m. rugpjūtį Vilniaus miesto teatras tarėsi su L. Caroselli dėl gastrolių 1874 m. pavasarį (1874 m. sausio 10 d. pasirašyta sutartis), tačiau jos neįvyko. Balandį Vilniuje viešėjo prancūzų komiškosios operos trupė iš Sankt Peterburgo, vadovaujama atsargos karininko Ivano Rachmanovo, o L. Caroselli trupė tuo metu, atrodo, buvo Žytomire.²² Tačiau 1875 m. pirmą šv. Velykų savaitę, iki gegužės 15 d., L. Caroselli vėl turėjo būti Vilniuje – apie tai byloja gruodžio 10 d. pasirašyta sutartis,²³ tačiau kitų šias gastroles patvirtinančių dokumentų nerasta.

1879 m. kovo 11 – balandžio 15 d. į Vilnių atvyko italų trupė, kuriai vadovavo ankstesnėse gastrolėse baritono partijas dainavęs, dabar boso vaidmenis atlikęs Josephas Crotti. Be jo, dainavo bosas Nicola Crotti, sopranai Joanna Bardelli ir Maria Erba, sopranas ir altas Maria Arroio (Arroyo), tenorai Pietro Fabri ir Josephas Rodda, baritonas Rudolpho Gariboldi, kai kuriuose spektakliuose – baritonas Leopoldas Romanos ir bosas Kazimiras Naperkovskis. Spektakliams grojo Vilniaus miesto teatro orkestras, kuriam dirigavo Eduardo Cabello. Vilniečiams parodyta 10 operų (14 spektaklių): G. Donizetti „La Favorite“, „Lucia di Lammermoor“, „Poliuto“, G. Rossini „Il Barbiere de Siviglia“, G. Verdi „Un Ballo in maschera“, „Il Trovatore“, „Ernani“, „Rigoletto“, „La Traviata“, V. Bellini „Norma“.²⁴ Teatro pajamų knygoje užfiksuota 13 spektaklių (9 operos), t. y. be „Poliuto“, nors jos balandžio 9 dienos afiša taip pat buvo išspausdinta.²⁵

Pasirodymus užbaigė balandžio 15 d. teatro salėje surengtas didelis koncertas „Italų operos divertimentas“, kurį teatro orkestras pradėjo G. Rossini operos „Il Barbiere di Siviglia“ uvertiūra. Skambėjo G. Verdi operos „Rigoletto“ II veiksmas ir G. Donizetti operos „Poliuto“ finalinė scena (dainavo R. Gariboldi, N. Crotti, M. Erba, P. Fabri), Jonteko Romansas iš Stanisława Moniuszkos operos „Halka“ (atliko P. Fabri), Malibran (ispanų dainininkės Maria Malibran?) romansas „Prendi per me sei libero“ (atliko J. Bardelli), duetas iš G. Donizetti operos „Poliuto“ (atliko M. Erba ir P. Fabri), Kvartetas iš G. Verdi operos „Rigoletto“ (atliko M. Erba, J. Bardelli, P. Fabri, R. Gariboldi).²⁶

Iš teatro finansinės apskaitos knygų galima spręsti, kad daugiausia žiūrovų suplūdo į šių gastrolių atidarymą – G. Donizetti operą „La Favorite“, davusią 505 rub. 80 kap. pajamų, ir į vilniečių mėgstamiausią operą „Norma“, į kurią beveik visi kasoje buvę 399 bilietai ir dar šeši papildomi parduoti už 517 rub. 80 kap. (net iš 210 vietų galerijoje išpirtos 152, kai įprastinis skaičius tesiekdavo 50–70).²⁷

Vienu ryškiausių XIX a. 9-ojo dešimtmečio koncertinių įvykių Lietuvoje dera laikyti italų kilmės austrų dainininkės soprano Pauline Lucca (1841–1908) koncertą Vilniuje 1885 m. lapkričio 8 d. Karininkų sueigos salėje. Pradėjusi karjerą 1861 m. Berlyno Hof-Operoje, garsi solistė iki atvykimo į Vilnių dainavo Londono „Covent Garden“, Rusijoje, Amerikoje, sukūrė daugelį ryškių soprano vaidmenų: Leonorą (G. Verdi „Il Trovatore“), Normą (V. Bellini „Norma“), Léonore (G. Donizetti „La Favorite“), Angèle (D. F. Aubero „Le domino noir“), Zerliną ir Paminą (W. A. Mozarto „Il dissoluto punito ossia Il Don Giovanni“ ir „Die Zauberflöte“), Agathe (Carlo Maria von Weberio „Der Freischütz“), Carmen (Georges'o Bizet „Carmen“).

Pustrėčios oktavos diapazono dainininkės balsas ypač atsiskleisdavęs dramatiškose soprano partijose.²⁸ Į šios žinomos pasaulyje 44-erių metų vokalistės, tuo metu Vienos Hof-Operos solistės, koncertą Vilniuje susirinko neįprastai gausi publika. Vadinę jos atvažiavimą tikra sensacija amžininkai rašė, kad tuo metu tiek klausytojų į sales sutraukdavo gal tik tokios įžymybės kaip ispanų smuikininkas Pablo de Sarasate, rusų pianistas Antonas Rubinsteinas, lenkų tenoras Władysławas Mierzwiński ar lenkų ir amerikiečių vokalistė Marcella Sembrich. Vilniaus spaudoje koncertą recenzavęs S. „pamatė salėje tuos, kurių nematė koncertuose apie dešimtmetį“, čia pat pabrėžęs P. Lucca „aristokratišką stilių, subtilumą ir atidumą kiekvienai dainuojamai frazei“ ir konstatavęs, jog toks atlikimas „būdingas tik pasiekusiems savo meno viršūnes artistams“. Net itin populiarūs to meto vokalistų repertuaro kūriniai P. Lucca atliekami skambėję šviežiai. Taip buvę ir su Franzo Schuberto „Girių karaliumi“: ši daina tik patvirtinusi P. Lucca tobulą sugebėjimą atskleisti herojų charakterių reljefiškumą, išryškinti jų bruožus (girių karalius, tėvas, vaikas). Šioje srityje vokalistės pasiekimai buvo lyginti su instrumentalistų interpretacijos menu, pavyzdžiui, A. Rubinsteino genialumu.²⁹

Ypač gausus italų dainininkų apsilankymais buvo XIX a. paskutinysis dešimtmetis. Šiuo laikotarpiu Vilnius regėjo Angella Castellari, Domenico Candella, sopraną Elisa Marchetti, tenorą S. Catelli. 1891 m. kovo 11 d. Karininkų sueigos salėje koncertavo mecosopranas Alice Barbi (1862–1948). Ši įdomi asmenybė, visapusiškai išsilavinusi menininkė studijavo ne vien vokalą, bet ir smuiko meną, užsienio kalbas, rašė eilėraščius. Paskyrusi savo karjerą kameriniam vokalo žanrui ji nedainavo operos scenoje. Kritikų vertinta kaip itin emocionali, savo atlikimu giliai jaudinanti klausytojus, didelį dėmesį kreipusi į raiškiają dainininkės nuo 1882 m. koncertavo Italijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Rusijoje. Pasakojama, kad 1893 m., t. y. netrukus po pasirodymų Vilniuje, A. Barbi koncerto Vienoje metu salėje sėdėjęs Johannesas Brahmsas, išreikšdamas savo susižavėjimą ir pagarbą talentingai atlikėjai, pakilo į sceną, kad jai akompanuotų.³⁰ Vilniaus Karininkų sueigos salė buvo pilnutėlė, kai A. Barbi atliko klasikinį repertuarą, daugiausia Christopho Willibaldo Glucko, Pietro Domenico Paradies (Paradisi) kūrinius bei romantiko F. Schuberto dainas („Wohin“ iš ciklo „Puikioji malūnininkė“ ir kt.).

1894 m. vasario 8 d. Vilniuje lankėsi dar tik pradedantis savo karjerą, bet jau spėjęs pagarsėti Europoje baritonas Eugenio Giraltoni (1871–1924) iš talentingų dainininkų šeimos. Jo tėvas Leone Giraltoni buvo žinomas baritonas, ypač vertintas G. Verdi operinių vaidmenų atlikėjas, nuo 1891 m. iki mirties dėstęs vokalą

Maskvos konservatorijoje. Eugenio mokytoja buvo jo motina sopranas Carolina Ferni (Giuditta Pasta mokinė). Iki gastrolių Vilniuje E. Giraltoni dainavo Barse-lonoje „Teatro Liceo“, Milano „La Scala“, Romos „Teatro Costanzi“. Netrukus po pasirodymų Vilniuje jis atliko Onegino vaidmenį Piotro Čaikovskio operos „Eugenijus Oneginas“ premjeroje „La Scala“ (1900). Vėliau gastroliavo Niujorko „Metropolitan Opera“, Buenos Airėse, Ženevoje, Kaire, Paryžiuje. Vertintas kaip Boriso Godunovo ir Gèrardo vaidmenų atlikėjas Modesto Musorgskio „Borise Godunove“ ir Umberto Giordano „Andrea Chénier“.³¹

1895 m. balandžio 29 d. Karininkų sueigos salėje koncertavo baritonas Vittorio Brombara (1860–?). Iki atvykimo į Vilnių jis jau buvo gerai žinomas daugelyje Italijos miestų bei Rusijoje. Tuo metu jis dainavo Maskvos italų operos trupėje. Vilniuje dainininkas atliko arijas iš Ruggiero Leoncavallo „I Pagliacci“, G. Bizet „Carmen“ bei duetą (drauge su bosu G. Rossi) iš V. Bellini „I Puritani e I cavalieri“.³²

1895 m. rugsėjį ir 1896 m. spalį toje pačioje Karininkų sueigos salėje įvyko žymaus italų baritono Antonio Cotogni (1831–1918) koncertas. Vilniaus spauda dainininką pristatė kaip patį žymiausių senosios italų mokyklos atstovą.³³ Gastrolių metu Vilniuje jis buvo jau 65-erių metų, jo teatrinė karjera siekė keturiasdešimt penktus metus, bet recenzentai pažymėjo puikų balsą. Nuo 1852 m. jis dainavo įvairiuose Italijos teatruose, tarp jų „La Scala“, Sankt Peterburge, Madride, Barselonoje, Paryžiuje, Lisabonoje. Tuo metu, kai A. Cotogni koncertavo Vilniuje, jis buvo Sankt Peterburgo Italų operos dainininkas (1893–1896 ir 1898) ir konservatorijos vokalo dėstytojas (1894–1898). 1899 m. jis grįžo į Romą ir dėstė Accademia di Santa Cecilia. A. Cotogni buvo vienas žymiausių savo epochos pedagogų: jo mokiniais buvo Mattia Battistini, Jeanas de Reszke, Benjamino Gigli ir kt.³⁴ Jo studentu Sankt Peterburgo konservatorijoje buvo ir Česlovas Sasnauskas, o jo klasės akompaniatoriumi – kompoziciją konservatorijoje studijavęs Mykolas Bukša. Drauge su Londono „Covent Garden“ ir Maskvos teatrų dainininke Verni (italų sopranas Maria Verni ar Jelena Verni, gimusi Kauno gubernijoje ir mokiusis pas Fiodorą Komisarževskį ir E. Gamieri?) Vilniuje A. Cotogni atliko duetus iš G. Donizetti operos „La Favorite“. Publikos prašomas solistas tris kartus kartojo Escamillo kupletus iš G. Bizet operos „Carmen“.

1896 m. kovą ir gruodį vilniečiai džiaugėsi proga išgirsti žymų italų tenorą Angelo Masini (1844–1926), aukštai G. Verdi vertintą vokalistą, amžininkų vadintą „tenorų karaliumi“. Šis Gildos Minguzzi mokinys nuo 1867 m. dainavo daugelyje Italijos miestų, Kaire, Maskvoje, Sankt Peterburge, Madride, Londone, Bu-

enos Airėse. Po pasirodymų Vilniuje jis savo karjerą tęsė dar apie dešimtmetį ir baigė ją 1905 m. Paryžiuje „Théâtre Sarah Bernhardt“. Darbo scenoje 25-erių metų patirtį turintis dainininkas Vilniuje stebino puikiu meistriškumu, dainavimo technika, ypač išlavintu kvėpavimu. Priekabus Vilniaus recenzentas prikišo tik ne visada pasiteisinusią tempo kaitą.³⁵ Vilniuje A. Masini dainavo arijas iš operų – Arrigo Boito „Mefistofele“, Pietro Mascagni „La cavalleria rusticana“ ir G. Donizetti „La Favorite“, taip pat klausytojams pageidaujant atliko Barkarolę iš Félícíeno Davido operos „Lalla Roukh“ ir Stornello „Neapolitano“ (?). Šiame koncerte dainavo ir kita įžymybė – Paryžiaus „Grand Opera“ baritonas prancūzas Eugène Dufriche (1848–?), kuris jau iki Vilniaus buvo dainavęs Londono „Covent Garden“ bei Niujorko „Metropolitan Opera“. Abu dainininkai atliko duetus iš G. Verdi „La Forza del destino“ ir G. Bizet „Les pêcheurs des perles“.

1894 m. ir 1897 m. kovo mėnesiais su koncertais, o 1898 m. su italų operos trupe Vilniuje gastroliavo garsus italų tenoras, *bel canto* mokyklos atstovas, tuo metu dainavęs Rusijoje, Massimo Massimi. Jo koncertų programose buvo Užstalės daina iš P. Mascagni operos „La cavalleria rusticana“, arija iš G. Bizet operos „Les pêcheurs des perles“, rusų romansai – A. Rubinšteino „Naktis“ bei Balabanovo „Susimąščiusio sodo šešėlyje“. 1897 m. Muzikos mėgėjų būrelio salėje įvykęs M. Massimi koncertas buvo įvardytas vienu ryškiausių miesto muzikinio sezono įvykių.³⁶

Paskutiniais XIX a. metais Vilniaus spaudoje buvo skelbta apie vieno žymiausių pasaulio tenorų Francesco Marconi (1853–1916) gastroles. Dainininkas dainavo garsiausiose pasaulio scenose – Londono „Covent Garden“, Milano „La Scala“, Romos „Teatro Costanzi“, Madrido „Teatro Real“, taip pat Niujorko „Academy of Music“ salėje. Jis buvo labai mėgstamas Rusijoje, kur, anot spaudos, už vieną išėjimą į sceną jam mokėjo 1500 rublių honorarą. 1899 m. sausio 25 ir 26 d. skelbti koncertai Vilniaus Karininkų sueigos salėje neįvyko, nes dainininkas nusprendęs koncertuoti tik vieną kartą – vasario 1 d.³⁷

Ypatingo dėmesio verti ir Vilniaus muzikiniams gyvenimui istoriškai reikšmingi buvo „baritonų karaliumi ir karalių baritonu“ tituluoto vieno garsiausių XIX a. dainininkų Mattia Battistini (1856–1928) apsilankymai Vilniuje. Pirmieji jo koncertai čia įvyko bene 1897 m., vėliau dar ne kartą lankytasi per beveik du dešimtmečius. Jau būdamas 57-erių, 1914 m. jis ir vėl koncertavo Vilniaus miesto salėje, kur buvo sutiktas ir pagarbintas kaip „vienintelis baritonas tos mokyklos, kurios atstovais buvo Graziani, Padilla, Rubini“.³⁸ Iš tikrųjų XIX ir XX amžių sandūroje M. Battistini buvo laikomas paskutiniu *bel canto* mokyklos atstovu, tęsusių

tokių dainininkų kaip tenoro Giovanni Battista Rubini, baritono Antonio Tamburini, boso Luigi Lablacho vokalo stiliaus tradicijas. Kaip žinoma, Jules Massenet specialiai M. Battistini perrašė veikėjų partijas savo operose „Thaïs“ ir „Werther“. Šiandien visuotinai žinoma dainininko karjera prasidėjo 1878 m. Romos teatruose „Teatro Argentina“ ir „Apollo“, vėliau buvo tęsiama Argentinoje, Ispanijoje, Anglijoje („Covent Garden“, „Queen’s Hall“), Italijoje („La Scala“), Vokietijoje, Prancūzijoje. Maždaug nuo 1890 m. jis itin daug koncertavo visoje Europoje ir visur buvo sutiktas kaip vienas geriausių italų baritonų. Operos istorijos legenda M. Battistini tapo ir dėl to, kad scenoje dainavo iki 69-erių, o koncertuose – būdamas 70-ies metų.

Visose muzikinėse enciklopedijose viena iškiliausių savo epochos asmenybių vadinamo M. Battistini vilnietiški gyvenimo puslapiai susiję su jo daugkartinėmis gastrolėmis (nuo 1893–1894 m. beveik dvidešimtmetį kasmetinėmis) Maskvoje, Sankt Peterburge, Varšuvoje. Rusijoje dainininkas dažnai koncertavo su kitomis šiame krašte itin garbintomis Europos garsenybėmis – lenkų dainininke (nuo 25-erių metų gyvenusia Amerikoje), pianiste ir smuikininke Marcella Sembrich [Marcelina Kochońska], taip pat gastroliavusia ir Vilniuje, A. Cotogni ir Francesco Marconi. Lietuvos sostinėje savo „aksominį“ baritoną M. Battistini demonstravo tokiuose kūrinuose kaip Valentino *arioso* iš Ch. Gounod operos „Faust“, Renato arija iš G. Verdi „Un Ballo in maschera“, Vindekso epitalama iš A. Rubinsteino operos „Nero“, *arioso* iš J. Massenet operos „Le roi de Lahore“, arijos iš G. Donizetti „Maria di Rudenz“ ir W. A. Mozarto „I Don Giovanni“. Beje, griežtoji Vilniaus kritika, nors ir labai aukštai įvertino M. Battistini dainavimą, atsargiai pasigedo gilesnio dvasingumo.³⁹

Paskutinės XIX a. italų operos trupių gastrolės 1897 m. ir 1898 m. Lietuvos muzikos teatro istorijai įdomios dar ir tuo, kad jų sudėtyje dainavo pasaulinę šlovę pelnę vilniečiai. Antai tarp italų dainininkų, kuriuos gastrolėms 1897 m. Vilniuje subūrė antreprenieris Aleksanderis Łukowiczius, minima Salvini pavardė. Dar anksčiau, 1895 m., Vilniaus laikraštis skelbė „Milano operos primadonos Salvini“ koncertą, anon-suodamas, jog „ponia Salvini, vieno garsiausių Europoje maestro Lamperti (tėvo) mokinė, sausio 22 d. koncertuos su savo mokine ponia Ciechanowicz Karininkų sueigos salėje“.⁴⁰ Tikėtina, jog skelbimo autorius nežinojo, kad Salvini yra Vilniuje gimusi Marija Ciechanowicz, kurios tėvas Michailas Ciechanowiczius, Stanisławo Moniuszko mokinys, prieš trejetą dešimtmečių buvo geriausias Lietuvoje vargonininkas, vargonavęs Šv. Jonų bažnyčioje; aukojant šv. Mišias giedo-

jo jo mažamečiai vaikai. Aštuntąjį dešimtmetį jis ir du jo vaikai – Marija ir Kazimierz – dainavo Vilniaus miesto teatro chore.⁴¹ Laikraščio skelbime minima „Salvini mokinė Ciechanowicz“ buvo Marijos sesuo Helena. Iš visų, berods, keturių muzikalių vaikų vien Marija įgijo puikų muzikinį išsilavinimą. 1885 m. išvykusi į Milaną ji pustrėčių metų mokėsi pas Francesco Lamperti, vėliau – pas Guaderrini. Dėl savo gražaus balso (dramatinis mecosopranas) ir artistiško pelnė Italijoje „Primadonnos Contralto“ titulą, Milane pastebėtas jos neeilinis talentas ir pranašauta puiki artistės ateitis. M. Ciechanowicz-Salvini su pasisekimu dainavo Italijos teatruose Brescijoje („Guillaume“ teatre), Mortaroje, Milane (teatre „Dal Verme“), kur sukūrė puikius operinius vaidmenis: Pierotto ir Leonorą G. Donizetti „Linda di Chamounix“ ir „La Favorite“, Casildą Giuseppe’s Rota „Ruy Blas“, Romeo N. A. Zingarelli „Giulietta e Romeo“, Laurą Adorno Amilcare Ponchielli „La Gioconda“, daug koncertavo Milane, prabanguose kurortuose Nicoje ir Kanuose. 1891 m. dėl motinos ligos dainininkė grįžo į Vilnių, čia dirbo muzikos mokytoja muzikos mokykloje bei mokė privačiai. 1891–1895 m. koncertavo Vilniuje, Druskininkuose, Gardine, Vitebske, Sankt Peterburge, Varšuvoje (čia dainavo G. Donizetti operoje „La Favorite“). Minėtame koncerte 1895 m. sausio 22 d. Vilniuje M. Salvini dainavo Pierotto Cavatiną iš G. Donizetti operos „Linda di Chamounix“, garsiąją Leonoros ariją „Pace“ iš G. Verdi operos „La Forza del destino“, drauge su seserimi – duetus iš A. Ponchielli „La Gioconda“ ir Ch. Gounod operos „Sapho“. Dainininkės repertuare taip pat buvo C. M. von Weberio opera „Freischütz“, Ch. Gounod daina „Au printemps“ (šiuos kūrinus dainavo Druskininkuose).⁴² Apie M. Ciechanowicz-Salvini Vilniaus spaudoje rašyta, kad jos balsas *soprano léger* „ypatingai skambus ir malonus viduriniuose registruose“, o repertuaras labai platus, ypač – klasikinės muzikos. Tačiau gausiai į koncertą susirinkusi reikli Vilniaus publika, sudominta vien jau garsaus „Milano operos primadonos“ vardo, kaip įprastai pažėrė ir, jos nuomone, esamus trūkumus – ne visuomet pakankamą techniškumą, per dažną *forte* naudojimą.⁴³

Deja, tiksliai nežinoma, ar M. Salvini iš tikrųjų dainavo italų operos trupėje Vilniuje, kaip buvo skelbta spaudoje (jos pavardė buvo minima anonsuose). Ši operos trupė, vadovaujama A. Łukowicziaus, gastroliavo 1897 m. kovo 2–30 d. ir parodė apie 16 operų (20 spektaklių): G. Verdi „Ernani“, „Rigoletto“, „Il Trovatore“, „La Traviata“, „Aida“, „Un Ballo in maschera“, G. Donizetti „Lucia di Lammermoor“, „La Favorite“, Ch. Gounod „Faust“, Ambroise Thomas „Mignon“, A. Ponchielli „La Gioconda“, G. Bizet „Carmen“,

G. Rossini „Il Barbiere di Siviglia“, Daniel’io François Aubero „Fra Diavolo“, Giacomo Meyerbeerio „Les Huguenots“. Atskirai dera pažymėti amžininko italų kompozitoriaus Ruggiero Leoncavallo operą „I Pagliacci“, kuri nebebuvo naujiena vilniečiams: Ivano Šumano Vilniaus miesto teatrui organizuota operos trupė dar 1893 m. atliko operą, vos metams praėjus po jos premjeros Milane (1892).

Šioje italų trupėje dainavo sopranas Bettina Colombati, prieš tai sėkmingai dirbusi Vienos Hof-Operoje, mecosopranas E. Šau, altas Paganelli, atlikusi ir tenoro partijas, tenorai Chocchini, Dumani ir Delle-Fornaci, bosas Gondolieri, baritonas ir bosas Gandolfi. Orkestrui dirigavo Cholodenko.

Tikėtina, kad pagrindinius boso vaidmenis kūręs Gandolfi buvo italų dainininkas Ettore Gandolfi (1862–1931), kurio biografija susijusi su Rusija. Neapolio konservatorijos auklėtinis, nuo 1882 m. iki atvykimo į Vilnių jau buvo žinomas operos scenose Italijoje, Ispanijoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Norvegijoje, Švedijoje, Danijoje, Olandijoje, Rusijoje. Vėliau jis dirbo pedagoginį darbą Berlyne, buvo Kijevo ir Maskvos konservatorių profesorius.

Trupėje dainavo sopranas ir mecosopranas Elisa Bruno (1869–?), Antonietta Fricci mokinė Turine, vėliau dainavusi Genujoje, Brescijoje, Milano „Dal Verme“ teatre (beveik tuoj po M. Ciechanowicz-Salvini). Po Vilniaus pasirodymų ši dainininkė 1898–1899 m. „La Scala“ atliko Ortrudos ir Erdos vaidmenis Richardo Wagnerio operose „Lohengrin“ ir „Siegfried“, o 1909 m. dainavo drauge su Fiodoru Šaliapinu M. Musorgskio „Borise Godunove“.⁴⁴

Kita šios trupės pažiba buvo baritonas Giuseppe (Girolamo) Pimazzoni (1865–?), apie 1885 m. dainavęs Kijevo operoje, vėliau važinėjęs po Australiją, koncertavęs Atėnuose, Genujoje. 1896–1897 m. gastroliaivo Rusijoje, Vilniuje ir Helsinkyje (dainavo Amnasro G. Verdi „Aidoje“, Barnabą A. Ponchielli „La Gioconda“ ir Don Sallustio F. Marchetti „Ruy Blas“). Vilniuje jis viešėjo ir 1900 m., čia atliko Jago vaidmenį G. Verdi „Othello“ ir Barnabą A. Ponchielli „La Gioconda“.⁴⁵

Spektakliai vaidinti beveik kasdien, tačiau, nepaisant tokio didžiulio krūvio, visų gastrolių metu publika juto trupės atsakingumą ir profesionalumą. Žiūrovų susidomėjimas buvo didelis dar ir dėl to, kad Vilniuje ilgokai nebuvo italų operos trupės. Apie spektaklius rašiusieji recenzentai pažymėjo, kad italai buvo vienišai stiprūs tiek pagrindiniuose, tiek ir nepagrindiniuose vaidmenyse, todėl gerai skambėjo ansamblinės scenos, spektakliai įgaudavę vientisumo. Publika ir kritika pamėgo ir išskyrė dainininkę E. Šau, kuri atliko tokias nelengvas partijas kaip Mignon („Mignon“), Laura („La

Gioconda“), Léonore („La Favorite“), Carmen („Carmen“). Ji buvo girama dėl geros koloratūros ir dramtizmo, pažymimas artistiškas ir temperamentas.

Tikra šios trupės sėkmė buvo vadinamas E. Gandolfi, atlikęs Sparafucile („Rigoletto“), Mefisto („Faust“), Don Basilio („Il Barbiere di Siviglia“), Marcel’io („Les Huguenots“) vaidmenis. Apie Gandolfi dainuotą Lotario („Mignon“) operos žinovai Vilniuje rašė, jog „tokio Lotario gali mums pavydėti daugelis teatrų: stiprus, gilus bosas, puiki dainavimo maniera, gera frazuotė“. Gerai vertintas ir jo Mefisto, pripažįstant, jog tai „vienas geriausių Mefisto, kokius mums teko pastaruoju metu matyti įvairiose scenose“.⁴⁶

Šios italų trupės sėkmingais vaidmenimis laikyti taip pat Colombati atliktos Marguerite („Faust“), Lucia („Lucia di Lammermoor“), Rosina („Il Barbiere di Siviglia“). Bene geriausiu vaidmeniu, jos sudainuotu Vilniuje, įvardyta Violetta („La Traviata“). Recenzentas F. labai aukštai vertino tenorą Chocchini (Cocchini), kuris Vilniuje dainavo Faustą („Faust“), Hercogą („Rigoletto“), Enco („La Gioconda“), Canio („I Pagliacci“). Spaudoje buvo rašoma, kad jo atliekamas Canio sielą minčių įvairovę, atskleisti išgyvenamų jausmų atspalvius“, o Ferdinando vaidmeniu G. Donizetti operoje „La Favorite“ „dainininkas pranoko pats save“.⁴⁷

Silpniausiu šios trupės Vilniuje parodytu spektakliu įvardyta G. Meyerbeerio opera „Les Huguenots“, bet mažesnio pasisekimo priežastimi žinovai nurodė ne dainininkus, o nepakankamas teatro įrangos galimybes. Abejota, „ar tokią operą iš viso galima statyti teatre, kuriame nėra tinkamos technikos, sceninės įrangos, didžiulio choro ir orkestro“.⁴⁸ Pagyrimų pelnė ne itin gausus choras ir orkestras, parodę ne tokią dažną operose darną (nuopelnai buvo skirti dirigentui Cholodenko).

Po metų, 1898 m. vasario 22 – kovo 28 d., Vilniuje vėl viešėjo italai. Jiems vadovavo Imperatoriškųjų teatrų artistas Ivanas Gordi (tikroji pavardė Gordijevskis). Trupėje buvo 20 žmonių choras ir 20 žmonių orkestras, diriguojamas Silvio Barbini. Žadėta parodyti 25 operas. Be jau anksčiau italų trupių parodytų Vilniuje operų, buvo G. Verdi „La Forza del destino“, Jacqu’eo Fromentalio Élie Halévy „La Juive“, G. Bizet „Les pêcheurs des perles“, V. Bellini „I Puritani“, G. Donizetti „Linda di Chamounix“, Antonio Carlos Gomes „Il Guarany“.

Kai kurie šios trupės dainininkai Vilniuje jau buvo matyti, kiti nauji: sopranas de Livron, dramatinis baritonas Cattadori, bosas Francesco Rusconi, baritonas Luigi Bonfanti, bosas I. Gordi. Recenzentai gerai įvertino koloratūrinį sopraną Sophia Aifos ir meco-

sopraną Paganelli. Pirmas partijas atliko mecosopranas Cesira Pagnoni (1864–1924), iki Vilniaus dainavusi Modenoje, Genujoje, Lisabonoje, Romoje. Vilniaus miesto teatre ji atliko Amneris G. Verdi „Aidoje“, Maddalena G. Verdi „Rigoletto“ ir kitus vaidmenis. Tais pačiais metais Milano „La Scala“ ji dainavo Magdalone R. Wagnerio „Die Meistersinger von Nürnberg“ ir Geishą P. Mascagni „Iris“, vėliau – Milano „Dal Verme“ teatre ir Romoje.⁴⁹

Trupėje dainavęs dramatinis tenoras Gaetano Ortisi (1844–?) minėtinas kalbant apie operinę lituaniką: 1886 m. Brescijos „Teatro Grande“ jis dainavo Konradą Wallenrodą A. Ponchielli operoje „I Lituanini“. Iki pasirodymų Vilniuje G. Ortisi dainavo įvairių kraštų ir miestų italų trupėse – Vienoje, Genujoje, Romoje, Milane („Dal Verme“, „La Scala“), taip pat Pietų Amerikoje.

Dešimtyje šios trupės spektaklių dalyvavo italų *bel canto* mokyklos atstovas M. Massimi. Jis atliko Fra-Diavolo, Hercogo, Alfredo, Fausto vaidmenis.

Drauge su šia trupe Vilniuje taip pat dainavo jau iš pasirodymų Aleksiejaus Kartavovo (jis vadovavo teatrui 1887–1891) trupėje matytas vilnietis – Europoje išgarsėjęs baritonas Josifas Vinogradovas (Vanšteinas). Besimokydamas Vilniaus mokytojų institute pradėjo dainuoti jo chore. Muzikos mokėsi pas Vilniaus muzikos mokyklos direktorių W. (Vasilijų) Ebaną, baigęs institutą – Odesoje, Maskvos konservatorijoje ir pas prancūzų pedagogą Jeaną Lassalle. 1887–1888 m. gastroliauvo Kopenhagoje, Birmingeme, Liverpulyje, Mančesteryje, Dubline, Londone („Covent Garden“). 1887–1891 m. dainavo A. Kartavovo vadovaujamoje trupėje Vilniaus miesto teatre, 1895 m. – su italų trupe Pietų Amerikoje, 1911–1913 m. – Londono operos artistas. J. Vinogradovas pasižymėjo ypač stiprių ir plataus diapazono balsu. 1898 m. italų operos trupėje Vilniuje jis dainavo G. Verdi operose „Aida“ (Amonasro), „Rigoletto“ (Rigoletto).

Neabejotina šios trupės primadona laikyta Sophia Aifos, dainavusi Gildą drauge su Massimo Massimi (Hercogu) „Rigoletto“, Violetta su M. Massimi (Alfredu) „La Traviata“, Marguerite su M. Massimi (Faustu) Ch. Gounod „Faust“. Kritikai pripažino, jog S. Aifos Marguerite buvo geriausia Vilniuje matyta Marguerite.⁵⁰

Jau po pirmųjų trupės pasirodymų dažnai gana skeptiška to meto teatro kritika rašė, kad šie artistai pademonstravo „gilią pagarbą menui, visišką sceninių efektų ignoravimą, kuriuos taip mėgsta scenos aferistai ir prisiplakėliai. Be pretenzingiems nevykėliams būdingo aplombo, net su pastebimu drovumu mūsų svečiai artistai vaidino publikai ir be jokio triukšmo ar bengališkų ugnių užkariavo jos simpatijas“.⁵¹ Tas pats recenzen-

tas pažymėjo, kad muzikos pasaulyje žinomo S. Barbini vadovaujamas orkestras netriukšmavo ansamblinėse scenose, neužgožė dainininkų, atskleidė niuansus, o svarbiausia – sugebėjo įprasminti operos turinį. Specialiai į šios trupės pasirodymus Vilniuje atvyko dainuoti viena geriausių Italijos dainininkų laikyta dramatinis sopranas Stinko-Palermi. Ypač šiltai sutikta jos Valentina G. Meyerbeerio „Les Huguenots“ ir Norma V. Bellini „Normoje“.

I. Gordi trupė užbaigė XIX a. Vilniuje viešėjusių italų artistų pasirodymus. Jų sąrašas ilgas ir įvairus. Ne visas pavardes šiandien randame respublikose muzikos enciklopedijose: nemaža jų buvo pradėdantys savo karjerą ir netrukus išgarsėję dainininkai, dažnai keliaučiai iš vienos trupės į kitą; kiti – labiau žinomi regione, kurio centrais buvo Sankt Peterburgas, Vilnius, Ryga, Minskas, Varšuva. Jų gebėjimus ir talentą vertino gana profesionali XIX a. II pusės teatro kritika. Kalbamu laikotarpiu Vilniuje matome ir pasaulinę šlovę pelniusius operos artistas, minimus visuose žinyuose. Signora Ferlendis, Angelica Catalani, Marianna Sessi, Pauline Lucca, Alice Barbi, Antonio Cotogni, Angelo Masini, Mattia Battistini ir kt. – šie vardai puošia daugelio pasaulio miestų kultūros istoriją, Vilniaus taip pat, teigdami miesto muzikinio gyvenimo brandą. Italų menininkų pasirodymai turėjo ne vien edukacinę reikšmę. Jie aktyvino koncertinį bei teatrinį vyksmą, skatino muzikos kritikos raidą. Italų dalyvavimas Vilniaus miesto teatro spektakliuose lėmė jų kokybės augimą.

Nuorodos

¹ Donesiene. Znajomy już..., *Kurier Litewski*, 1798, Nr. 54, 10 kwietnia.

² M. Rulikowski, *Teatr polski na Litwie, 1784–1906*, Wilno, 1907, p. 72.

³ *Kurier Litewski* (toliau *KL*), 1810, Nr. 25, dodatek.

⁴ K. J. Kutsch, V. L. Riemens, *Großes Sängerlexikon*, Erste Band, Bern und Stuttgart, 1987, S. 917–918.

⁵ J. Pani Ferlendis..., *KL*, 1811, Nr. 76, 23 wrześnie.

⁶ Donesienie, *KL*, 1819, Nr. 264, 20 listopada.

⁷ Pani Catalani..., *KL*, 1820, Nr. 45, 14 kwietnia.

⁸ *KL*, 1820, Nr. 48, 21 kwietnia.

⁹ J..., Kilka słów o śpiewaniu Pani Catalani, *Tygodnik Wileński* (toliau *TW*), 1820, 15 maja, Nr. 162.

¹⁰ S. W., Odpowiedź na kilka słów o śpiewaniu P. Catalani, *TW*, 1820, 31 lipca, Nr. 167.

¹¹ J..., Uwagi nad artykułem umieszczonym..., *TW*, 1820, 30 listopada, Nr. 175; 1820, 15 grudnia, Nr. 176.

¹² *Wiadomości brukowe*, 1820, Nr. 178, 1 maja; Nr. 179, 8 maja; Nr. 183, 5 czerwca; Nr. 185, 19 czerwca.

¹³ D. Cummings, Sessi Marianna, *The New Grove Dictionary of Opera*, vol. 4, s. 332; K. J. Kutsch, L. Riemens, *Großes Sängerlexikon*, Zweiter Band, S. 2600.

¹⁴ Na powszechnie żądanie..., *KL*, 1820, Nr. 63, 26 maja.

- ¹⁵ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Band 3, München, 2003, S. 1736.
- ¹⁶ O. B. D., Kronika teatralna, *Kurier Wileński*, 1858, 27 maja, Nr. 40.
- ¹⁷ Vilniaus miesto teatro afiša, 1866, *Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus* (toliau *LTMKM*), A 4238.
- ¹⁸ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Band 2, München, 2003, S. 891.
- ¹⁹ L. Caroselli ir P. Zelingerio korespondencija, sutartys, *Lietuvos literatūros ir meno archyvas* (toliau *LLMA*), F. 44, ap. 1, b. 42.
- ²⁰ Vilniaus miesto teatro afišos, 1872 m., *LTMKM*.
- ²¹ Vilniaus miesto teatro afišos, 1873 m., *LTMKM*.
- ²² *LLMA*, F. 44, ap. 1, b. 102, b. 92.
- ²³ Ten pat, b. 42.
- ²⁴ Vilniaus miesto teatro afišos, 1879 m., *LTMKM*, A 4238.
- ²⁵ *LLMA*, F. 44, ap. 1, b. 122.
- ²⁶ Vilniaus miesto teatro afiša, 1879 m. balandžio 15 d., *LTMKM*, A 4238.
- ²⁷ *LLMA*, F. 44, ap. 1, b. 122.
- ²⁸ Elizabeth Forbes, *The New Grove Dictionary of Opera*, vol. 3, p. 67–68.
- ²⁹ S., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1885, 11 ноября, No. 242.
- ³⁰ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Erster Band, S. 157.
- ³¹ Ten pat, S. 1099; *Виленский вестник*, 1894, 8 февраля, No. 30.
- ³² Ф., Театр и музыка, Концерт Н. Н. Фигнер, Дж. Росси и В. Бромбара, *Виленский вестник*, 1895, 4 мая, No. 96.
- ³³ Ф., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1896, 30 октября, No. 240.
- ³⁴ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Erste Band, S. 584–585.
- ³⁵ Ф., Концерт Анжело Мазини, *Виленский вестник*, 1896, 26 марта, No. 72.
- ³⁶ Протоколист, Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1897, 28 марта, No. 71.
- ³⁷ Дневник, *Виленский вестник*, 1899, 22 января, No. 18; Н. Н. D., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1898, 24 февраля, No. 43.
- ³⁸ М., Концерт М. Баттистини, *Виленский вестник*, 1914, 4 января, No. 3170.
- ³⁹ Ф., Концерт Баттистини, *Виленский вестник*, 1896, 23 февраля, No. 44.
- ⁴⁰ Концерт г-жи Salvini..., *Виленский вестник*, 1895, 20 января, No. 16.
- ⁴¹ *LLMA*, F. 44, ap. 1, b. 91.
- ⁴² Liucijono Uziemblos rankraštis, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius*, F. 151–1592.
- ⁴³ Ф., *Виленский вестник*, 1895, 24 января, No. 19.
- ⁴⁴ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Band 1, München, 2003, S. 622.
- ⁴⁵ Ten pat, Band 5, S. 3670–3671.
- ⁴⁶ Ф., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1897, 8 марта, No. 55; 12 марта, No. 58.
- ⁴⁷ Ф., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1897, 11 марта, No. 57; 25 марта, No. 69.
- ⁴⁸ Ф., Театр и музыка, *Виленский вестник*, 1897, 23 марта, No. 68.
- ⁴⁹ K. J. Kutsch, L. Riemens, ten pat, Band 5, München, 2003, S. 3500.
- ⁵⁰ Дневник, *Виленский вестник*, 1898, 7 марта, No. 53.
- ⁵¹ Н. Н. D., Театр и музыка, ten pat.

Summary

The Italian opera that reigned in the Europe of the 19th century also dominated in the Lithuanian musical life: the repertoire of Vilnius theatres included mainly Italian operas while their extracts were presented at concerts, too. The article investigates the ratio of original Italian operas in comparison with other opera music performed in Vilnius by Italian singers. It also aims at identifying the qualifications of the touring artists; in addition, it addresses the issue of whether their excellence assisted Vilnius residents in their efforts to disclose the secret of Italian *bel canto* that appeared to be an impossible task for artists of many countries. One more focus of the article is on the changes in the style of singing reflected in the repertoire of the touring artists which resulted in the conversion of the Italian opera into a musical drama. A considerable number of sources give evidence of the meaningful repertoire of touring companies, and it is obvious that the sphere of concert activities was significant, since several personalities renowned both in Europe and world – wide have given solo concerts in the City of Vilnius.

A list of Italian singers who toured in Vilnius in the 19th century is rather long and diverse. However, not all of the names could be found in reputable music encyclopaedias as quite a number of the performers were just embarking on their careers and were frequently travelling from one non-repertory company to another while the names of worldwide famous opera artists who toured in Vilnius are included in all reference books. Signora Ferlendis, Angelica Catalani, Marianna Sessi, Pauline Lucca, Alice Barbi, Antonio Cotogni, Angelo Masini, Mattia Battistini – these are the performers who enriched the culture of many cities worldwide, including Vilnius; their appearance also served as evidence of the maturity of urban musical activity.

The performances of Italian artists were not only of educational value – in addition, they stimulated both the musical and theatrical activities as well as the development of music criticism. Their capabilities and talents were evaluated by rather qualified theatre critics of the late 19th century. Thus the participation of Italian artists in the performances of local theatres resulted in raising the quality of the performances.